

14—16. Az ismerő erő teljes erővel lép fel s főleg a látható világ, az őt környező természet felé fordul. Főleg utazások, népek, országok ismerete, kisebb tudományos értekezések, rajzok érdeklik.

16—18. Az ismerő erő mellett vele egyenlő erejű érzelmek és vágyak lépnek fel. A tudomány különféle kérdései érdeklik, de örömmel fordul regények olvasásához is.

18—20-ig. Az értelmi és érzelmi erők harcognak egymással. A legkülönbélebb dolgok mellett a tudomány kérdéseivel, a lét problémáival, a saját jövőjével szeret foglalkozni.

A phantasia, a mint látjuk, a 12 éves korban már fogyni kezd, de a mint ez fogy, úgy nő az ismerő erő.

A phantasia képei és a tudomány dogmatikus kifejezései, igazságai csaknem fordított viszonyban vannak. Minél nagyobb fokon van a phantasia, annál kevesebb ismereti elemet szeret és bír meg. Alig van a phantasiában élő gyermeki léleknek nagyobb ellensége, mint a szavakba burkolt általánosságok, szigorú tudományos értekezések.

Annak az olvasmánynak, a mely nevelni is akar, a lelke mindig a mese, az elbeszélés marad. A bölcsőnél kezdjük s a halálos ágyon hagyjuk el a mese, az elbeszélés szeretetét. Nincs is a nevelésnek ennél hatalmasabb eleme. «Eine gute Erzählung, mondja Willmann, ist ein pädagogischer Schatz. In ihr liegt eine erziehende Macht, wie nirgendwo anders». Azért az érdekes elbeszélés, nevezzük azt mesének, mondának, regénynek, vagy történelmi episodnak, minden fokon, minden korban kellemes és jó táplálék. Olyan, mint a tej az ételek között, minden van benne, a mit a szervezet megkíván.

(Folytatása köv.)

SZITNYAI ELEK.

A POLGÁRI ISKOLA VISZONYA A KÖZÉP-ISKOLÁHOZ.

Az a nagy mozgalom, mely «középiszkolai tanterv-revisio», «polgári iskolai új törvény», «polgári és reáliskola egyesítése», «reáliskola és gymnasium egységes jogosítása» s más hasonló jelszavakkal nemcsak hogy napirendre került, de mind szélesebb és szélesebb körben érzeteti hullámvéréseit, mint a fokozatos fejlődés természetszerű megnyilatkozása ma már több, mint jámbor szándékú pusztá elmélet, okoskodás, mert a legfőbb helyről ismételten hangoztatott világos kijelentésekre támaszkodhatik.

Igaz ugyan, hogy a középiszkolákra nézve épen úgy, mint a polgári

iskola tekintetében egyelőre csak a jelenlegi tanterv keretén belül eszközölhető és eszközölni való módosításról van szó, a mit a gyökeres javítás megérlelése céljából egészséges conservativismusként kell tartanunk; másrészt azonban kétségtelen, hogy az egész vonalon tervbe vett új szervezés a közoktatásügyi kormánynak nyíltan bevallott végső célja s így ez is csak idő kérdése már.

A polgári iskoláról ugyanis ekként nyilatkozik a cultusminister: «Az időközi fejlemények folytán több irányban kinőtt ez iskola a megalkotásakor megállapított keretből, szervezetében módosulásokat szenvedett, a mi szükségessé teszi, hogy *eredeti céljának megtartva* ugyan, de a negyedszázados hazai életből gyűjtött tapasztalatok értékesítésével újra szerveztessék». * Ennek folyamánya a f. évi 3501. sz. a. kelt ministeri rendelet, mely az Országos Közoktatási Tanácsot a polgári iskolák állapotának, szervezetének és tantervének tanulmányozására utasítja megállapodás céljából abban a tekintetben, mily irányt kell vennie a reformnak.

A mi pedig a középiskolák reformját illeti, elegendő lesz ugyan csak az Orsz. Közoktatási Tanácshoz intézett 3887/1896. sz. a. kelt ministeri rendeletre hivatkoznom, melynek a jelen költségvetés alkalmával megújított és megerősített alaptétele következőleg hangzik: «A végső cél, melyre töreksem, a társadalomra nehezedő korai pályaválasztás megszüntetésében, illetőleg a kétnemű középiskoláink által adott *jogosítások kiegyenlítésében* tetőz».

Feladatombhoz képest, melynek tárgya csupán a polgári iskola viszonya a középiskolához, nem lehet célom, hogy magával a reformmal behatóbban foglalkozzam; mindamelllett szinte kikerülhetetlennek látszik előttem, hogy e viszony természetének fejtegetése közben figyelemmel ne kísérem tanügyi lapjaink reformjavaslatainak idevágó fejtegetéseit, melyek a kérdést több oldalról is megvilágítják.

Magát a tételt, mely e külön-külön célzott szolgáló s más-más eszközökkel dolgozó két intézménynek, a polgári és középiskolának egymásra való vonatkozását foglalja magában, az a lépten-nyomon észlelhető, majdnem közfelfogás teszi megokolttá, hogy nemcsak a reáliskola, hanem a polgári iskola is alig egyéb, mint burkolt gymnasium, annak minden követelményével, de számos előnye nélkül. Ennek tulajdoníthatók aztán az újabban felmerült radikális reformtervezetek, melyek szerint fölösleges a reáliskola, fölösleges a polgári iskola, fölösleges maga a mai gymnasium is, kezdjük tehát egészen elejéről a dolgot: csináljunk pol-

* A vallás- és közoktatásügyi m. kir. Ministernek a közoktatás állapotról szóló XXV. jelentése (1091 l.).

gári iskolából középiskolát vagy megfordítva, de mindenesetre csináljunk egységes középiskolát!

E meglehetősen nagy fogalomzavar közepette csak ez intézmények céljának helyes fölismerésében s eszközeinek pontos mérlegelésében találhatunk biztos fölismerőt a helyes út megtalálására.

A polgári iskolát az 1868-ik évi XXXVIII. t.-cz. 67—79. §§-ai szervezték s így a népiskolai közoktatás organumai közé ősztották be. Mint ilyennek a törvényjavaslat megokolásában olvasható célja, hivatása «nagyközségeink jobb módú, túlnyomóan magyar középosztályát tömegesen az általános műveltség magasabb színvonalára emelni, . . . az ismeretek egyes ágaiból egész, befejezett oktatás által».¹

Ezzel szemben a középiskolák — még pedig az 1883-ik évi XXX. t.-cz. 1. §-a értelmében kizárólag gymnasiumok és reáliskolák — feladata: hogy az ifjúságot magasabb általános műveltséghez juttassák és a felsőbb tudományos képzésre előkészítsék.

E két tétel összevetéséből azonnal megállapítható, hogy bennök csupán a műveltség emelése, illetőleg a műveltséghez való juttatás közös, míg a többi nemcsak hogy különbözik egymástól, hanem egyenes ellentétben is áll egymással. Mert lényegében egészen más dolog egy egész társadalmi osztályt (!) tömegesen általános műveltséghez, mint az ifjúságot magasabb műveltséghez juttatni; hasonlóképen vagyunk a polgári iskola egész, befejezett oktatásával is, mely merőben elüt a felsőbb tudományos képzésre való előkészítéstől.

Céljára nézve tehát a polgári iskola népiskola, a gymnasium és reáliskola pedig középiskola.

Ez állításnak magával a törvényhozás intézkedésével szentesített erejét nem gyöngítheti sem Csengery Antalnak magyarázata, mely egy kissé tág általánosítással a polgári iskolát, mint «új középiskolát» emlegeti,² sem a köztisztviselők minősítéséről szóló 1883. évi I. t.-cz., mely bizonyos hivatalokra nézve a polgári iskola első négy osztályának elvégzését egyenlőnek qualifikálja a középiskola alsó négy osztályának befejezésével. Nem gyöngítheti pedig azért, mert a közoktatásügyi kormány már ezelőtt 18 évvel konstatálta,³ hogy mindazok, a kik azt hirdetik, hogy «minden oly iskolának, mely az elemi iskolák felibe keletkezik, felsőbb oktatásra vezérelőnek kell lenni, a kik tehát a polgári iskolákból

¹ Idézve dr. Kovács János: «A felső nép- és polgári iskolai oktatás» cz. munkájának 19-ik lapjáról.

² Csengery Antal: «A polgári iskolákról». Olcsó könyvtár, 241. sz. (Új sorozat.)

³ V. K. M. 1879 szept. 5-én kelt 24,793. sz. a. kiadott körrendelete a kir. tanfelügyelőkböz.

is egy kis gymnasium-félét akartak csinálni, zavarba hozták a nagy közönséget a polgári iskolák iránt, mert ezekben a közéletre tartozó azon általános műveltség adatik meg, a melyre tudományos pályára nem törekvő *minden jobbmodú magyar állampolgárnak* szüksége van». Még kevésbé gyöngíthető másodsor azért, mert ma már kétségbe nem vonható tény, hogy a polgári iskola egyenesen az elemi iskola felső osztályainak és a felső népiskolának rovására fejlődött ki, mert alsó osztályai amazok nagy tömegét fogadják magukba, míg felső két osztálya majdnem mindenütt üresen áll. Hogy ez állításunk nem nélkülözi a reális alapot, arra bizonyítékul szolgálhat a statisztika, mely szerint egyazon idő alatt (1882—1895) a felső népiskolák száma 27-ről 14-re szállt alá, míg a polgári iskoláké 60-ról 95-re emelkedett.

Hogy pedig a kétféle intézet teljesen analog rendeltetésű, erre vonatkozólag magának a gyakran emlegetett Csengery Antalnak nyilatkozataira hivatkozhatunk, ki a népoktatási törvényhez fűzött jelentésében¹ ezeket mondja: «*Én a községekben a jobb szellem fölébredését a közoktatás terén is épen a felsőbb népiskoláktól várom, ha ezek műveltebb és értelmesebb középrendet fognak nevelni, és különösen várom ezt a polgári iskoláktól*». E mellett a polgári iskolát mindenütt oly értelemben veszi középiskolának, hogy az a népiskolák (tehát elemi iskolák) és tudós középiskolák közt foglal helyet.²

Hozzáteszi még, hogy a polgári iskolának, bár hosszabb tanfolyamban, «*ugyanaz a feladata, a mire a fensőbb népiskola is törekszik*».³

Ez idézetek, melyeket közel 30 év tapasztalata igazol, nem kevésbé szolgálhatnak fentebbi állításom bizonyítására, mint természet-szerű végérvényes következtetések levonására.

Azt veheti fel bárki is ezzel szemben, hogy ha így áll a dolog, mikép lehetséges az, hogy a polgári iskola alsó négy osztályának tanterve annyira közel áll a középiskola első négy osztályának tantervéhez, hogy tulajdonképen csak a latin illetőleg francia nyelv tesz köztük különbséget, sőt számos helyen még az sem, mert magánúton taníttatik? Tankönyveink — úgymond — közép- és polgári iskolában való tanításra nyernek számos alkalommal engedélyt s az egyik iskolából rendkívül könnyű az átlépés a másikba!

Nagyon egyszerű volna erre úgy válaszolni, hogy ha a polgári iskola ugyanazt tanítja, a mit a középiskola, akkor vagy az egyik vagy a

¹ Olcsó könyvtár, 241. sz. 33. l.

² U. o. 86. l.

³ U. o. 92—93. l.

másik fölösleges s e kettő közül a priori a polgári iskola húzná a rövidebbet.

Ez eredményre azonban nem illetén sommás eljárás útján, de lépésről-lépésre akarunk eljutni a két iskola tantervének összevetésével.

Előre bocsátjuk, hogy elvi szempontból mindkét intézetnek csak mint organikus egésznek tantervét kellene párhuzamba vonnunk, mert kitűzött célját csak ezek tökéletes megtartásával érheti el bármily néven nevezhető iskola.

Hangsúlyozzuk továbbá a V. K. M. fentebb idézett 24,793. sz. a. rendeletének következő passzusát is. «A törvény nem tiltja ugyan, hogy a polgári iskola négy osztályát bevezetett tanuló a középtanodákba, vagy a tanítóképezdédkébe átléphessen; de sokkal helyesebb azon felfogás, hogy azok, kik a polgári iskolába lépnek, megtartják a kezdetben magok elé tűzött célt s bevégezik azt teljesen, s lesznek vagy értelmes mezzei gazdák, vagy tanult iparosok, kivévén azokat, kik kereskedőkké akarnak lenni, kiknek a polgári iskola IV-ik osztálya bevégezttével át kell lépni a közép kereskedelmi iskolába».

Minthogy azonban a figyelmeztetés daczára is azt mutatják a statisztikai adatok, hogy a polgári iskola már a IV-ik osztálynál úgyszólván teljesen elveszíti növendékeit, kiknek ekként csak töredékesen nyújthatta a céljában erősen kiemelt általános befejezett műveltséget, vele mint ily csonka intézménynyel kell foglalkoznunk azon viszonyt illetőleg, melyben a középiskola megfelelő osztályaival áll, jóllehet ismételten valljuk, hogy legfeljebb a gyakorlati szempont által, de így is csak jelentéktelenül okadatolt és alig menthető pædagogiai képtelenség az egész testből egy részt mintegy kiszakítani s úgy venni vizsgálat alá.

Nézzük tehát, mennyiben egyezik és mennyiben különbözik egymástól a két, illetőleg — minthogy a középiskola mindkét ágát külön-külön akarjuk ismertetni — három iskola első négy osztályának tanterve, melyeket általános áttekintés céljából külön táblázatba foglaltunk.

Tantárgy	I. osztály			II. osztály			III. osztály			IV. osztály		
	P.	G.	R.	P.	G.	R.	P.	G.	R.	P.	G.	R.
Vallásan	1	2	2	1	2	2	1	2	2	1	2	2
Magyar	5	6	5	5	5	5	4	3	3	3	4	3
Latin	—	7	—	—	7	—	—	6	—	—	6	—
Német ¹	—	—	5	—	—	4	3	4	3	3	3	3
Francia	—	—	—	—	—	—	—	—	5	—	—	5
Történet	—	—	—	—	—	—	2	4	3	3	3	—
Földrajz ²	2	4	3	2	4	3	2	2	—	2	—	3
Természetrajz	3	—	2	3	—	2	3	—	—	—	3	—
Természetan ³	—	—	—	—	—	—	—	—	3	3	—	2
Mennyiségtan	5	3	3	5	4	4	4	3	3	4	3	4
Rajzoló mértan ⁴	2	3	5	3	3	5	2	2	2	2	2	2
Szabadk. rajz	3	—	—	2	—	—	2	—	2	3	—	2
Szépírás	1	1	1	1	1	1	1	—	—	—	—	—
Testgyakorlat	1	2	2	1	2	2	1	2	2	1	2	2
Ének	1	—	—	1	—	—	1	—	—	1	—	—
	24	28	28	24	28	28	26	28	28	26	28	28

¹ A polg. iskolában a vidék szüksége szerint egy más hazai nyelv. A németet ott, a hol a polg. iskola alatt álló elemiben is tanítják, már az I. osztályban oltatják.

² A polg. iskolában földrajz és statisztika.

³ A reáliskola IV. osztályában vegytan.

⁴ A gymnasiumban rajz, mértan és szabadkézi rajz.

Egyezik a magyar nyelv tanításának célja és rendje azzal a különbséggel, hogy a polgári iskola IV. osztályában az ügyiratokat is gyakorolják, míg a középiskolai tanterv ezeket nem írja elő. Viszont a gymnasiumban a heti óraszám több egygyel, mint a polgári és kettővel, mint a reáliskolában.

Egyezik a német nyelv tananyaga azzal a különbséggel, hogy e tárgy heti óraszama is kevesebb egygyel a polgári iskolában, mint a gymnasiumban, míg a reáliskola — már az I. osztályban megkezdvén a német nyelv tanítását — hetenkint 15 órában foglalkozik e tantárggyal.

Egyezik a történelem anyaga is annyiban, a mennyiben a III. osztályban mindenütt Magyarország története fordul elő, ellenben a IV. osztályban a polgári iskola Európa történetét adja Amerika fölfedezéséig, a középiskolák közül a gymnasium a Világtörténelemből az ó-kort tárgyalja, a reáliskolában pedig ebben az osztályban nincs is történelem. Megjegyzendő, hogy a gymnasium a kisebb anyag tanítására hetenként 2-órával többet fordít, mint a polgári iskola.

Egyezik továbbá a földrajz tanításának célja s nagyjában beosztása is, csakhogy míg a polgári iskola mind a négy osztályon át, addig a gymnasium és reáliskola csak 3—3 osztályban foglalkozik körülbelül ugyanazon tananyaggal. Heti óraszám a gymnasiumban kettővel több, mint a polgári s ugyancsak több egygyel, mint a reáliskolában.

Egyezik azután a matematika beosztása és mennyisége is, csak az óraszám több a polgári iskolában a gymnasiumhoz viszonyítva öttel, a reáliskolához képest négygyel. A középiskolai tanterv azonban különösen kiemeli az «elemi mathesis tanainak összefüggő ismeretét s az alkalmazásukban való némi önállóságot», a mivel szemben a polgári iskola «a polgári életben előforduló mindenféle körülményekhez alkalmazott szám- és mértani feladványok megfejtését» követeli.

Egyezik végül a rajzoló geometria anyaga és elosztása is, különbség csak az óraszámában van, itt azonban már ismét a középiskola előnyére egy, illetőleg öt óratöbblettel.

A mi a szepírást illeti, ezt a polgári iskolában a III. osztályban is tanítják, ellenben a tornatanítás a polgári iskola óratervében félannyi idővel szerepel, mint a középiskoláéban.

Mindezekből az tűnik ki, hogy ez egyezést majdnem mindenütt nyomon követi a különbözős, különösen a tananyagnak feldolgozás módjára nézve, mely a középiskolában határottan inkább összefüggő, alapvető, elmélyedő, mint a polgári iskolában. Bizonyáságul szolgálhat erre a középiskoláknak nemcsak nagyobb heti-óraszám, de tantárgyainak kisebb mennyisége is. Tanít ugyanis az I. II. osztályban a polgári iskola 10—10 tárgyat heti 24—24 órában, a gymnasium 8—8 tárgyat heti 28—28 órában, a reáliskola pedig 9—9 tárgyat hetenként ugyancsak 28—28 órában; a III. osztályban a polgári iskola 12 tárgyat 26 órában, a gymnasium 9 tárgyat 28, a reáliskola 10 tárgyat 28 órában; a IV. osztályban pedig a polg. iskola 11 tárgyat 26, a gymnasium 9 tárgyat 28, a reáliskola 10 tantárgyat heti 28 órában.

Még nagyobb, úgyszólván áthidalhatatlan űr választja el a polgári iskolát a középiskolától azon tárgyak tekintetében, melyeket eddig nem említettünk.

Ilyen a természetrajz, mely a polgári iskola I. II. III. osztályában heti 9 órával szerepel, egyaránt felölelve az állat-, növény- és ásványtant, míg a gymnasiumban ugyanezen tantárgy csak a IV. osztályban jön elő s ott is csak az ásványtant és földtant fejezi be, a reáliskola pedig az I. II. osztályban csak az állat- és növényvilág főbb képviselőinek ismeretét kívánja meg, azt is első sorban a földrajzi ismeretek kiegészítésül, mert a rendszeres természetrajz ez iskola felsőbb osztályaira esik.

Természettant a gymnasium ezen osztályokban nem tanít, a polgári iskola pedig már a IV. osztályában előadott mechanika után csak

az V-ben fejezi be a molecularis physikát és a kosmographia elemeit, míg a reáliskola ugyancsak a IV. osztályban vegytant ad elő.

A szabadkézi rajzot nem akarom említeni, mert ez csak látszólag van meg csupán a polgári iskola tantervében, a mennyiben a gymnasiumi tanterv e tárgyat a rajzoló geometria keretébe illesztette, míg a reáliskola tanítja is a III. és IV. osztályban.

Latint pedig, illetőleg francziát egyáltalában nem találunk a polgári iskola tantervében, csak mint rendkívüli tárgyat tanítják azt a polgári iskoláknak nem egészen egyharmadrészében, s a polgári iskolai latint tanuló ifjak száma az összesnek 9%-át sem teszi ki.

Ez adatokat hozzácsatolva előbbi állításunkhoz, kimondhatjuk, hogy a polgári iskola nemcsak a tantárgyak feldolgozásmódjának minőségére, de a tananyag mennyiségére nézve sem állhat egy vonalon a középiskolával. Ez utóbbira nézve épen azért nem, mert több tárgyánál fogva nem felelhet meg azon pædagogiai alapkövetelménynek, hogy «non multa, sed multum!»

Mi következik ebből? Az, hogy e kétféle intézet között jogos viszonyosság már ez alsó osztályokban sem lehet s így az egyikből a másikba való átlépést szabályozhatják ugyan rendeletek, de nem tarthatja üdvösnek sem az eredmény, sem a tapasztalat.

A középiskolai Rendtartás 6. §-a szerint «Azok a tanulók, kik nyilvános gymnasiumból vagy polgári iskolából reáliskolába, úgyszintén azok, kik reál- vagy polgári iskolából gymnasiumba akarnak átmenni, kötelesek felvételi vizsgálatot tenni. E vizsgálat az elhagyott és ujonnan választott iskola tantervei közt mutatkozó lényeges különbségre terjed ki».

E különbséget lényegét azonban koránt sem fejt ki teljesen a polgári iskola tantervéhez * csatolt «Szükséges tudnivalók» 7. §-a, mely így hangzik: «A polgári iskola négy első osztályából átléphet a tanuló a középtanoda megfelelő osztályába. A középiskolába átlépő polgári iskolai tanuló, a) ha gymnasiumba kívánja magát felvétetni, köteles a latin nyelvből az illető osztályban megkívántató jártasságát vizsgálat útján bizonyítani; b) ha reáliskolába lép, köteles a franczia nyelvbeli megfelelő jártasságáról tanuságot tenni».

Másrészről pedig ugyanezen rendelet 4. pontjának záradéka sem volt érintetlenül hagyható, hogy t. i. a «Középtanodából a polgári iskolába átlépni kívánó tanulót bizonyítványa alapján is föl lehet venni». Ezért volt szükség 1889-ben újabb miniszteri rendeletre, mely hangsúlyozván az átlépésnél figyelem nélkül nem hagyható lényeges eltéré-

* V. K. M. 25,409/1879. sz. a. rendelet.

seket a középiskolák és polgári iskola tantervei közt, fölvételi vizsgálatra kötelelezi a középiskolai tanulót is.

Íme az elméletben szinte természetesnek hirdetett viszonyosság annyira csupán látszólagos, hogy a gyakorlatban — lelkiismeretes eljárással — igen jelentéktelenné redukálódik.

Sajnálom, hogy nem vagyok oly adatok birtokában, melyekből az derülne ki, hogy évenként hány tanuló lép át a polgári iskolából a középiskolába és viszont; nagyon valószínűnek tartom azonban, hogy az átléphetés kedvezményével nem igen sokan élnek még a polgári iskola növendékei közül sem, s így a polgári iskola, mint tulajdonképeni középiskolat pótló intézmény, sem tesz hasznos szolgálatot. Ennek okát azonban a tanterveltérésben rejlő különbségen kívül abban is feltalálhatónak vélem, hogy a polgári iskola első sorban a közép szakiskoláknak nevel tanítványokat, sőt az is igen gyakran előfordulható eset (kár, hogy statisztikai adatokkal ez idő szerint még erre nézve sem rendelkezünk), hogy a minősítési törvény szerint a polgári iskola négy osztályának elvégzésével megelégedő kisebb kezelő- és segédhivatalok elnyerése ösztönzi a tanulókat ez iskola látogatására.

Bizonyos, hogy a polgári fiúiskolák száma az utolsó húsz év alatt (1876—1895) 40-ről 95-re emelkedett, a mi első pillanatra az életképesség kétségtelen kritériumának látszik; ha azonban figyelembe vesszük azt is, hogy teljes hat osztályú, tehát öncélú polgári iskola összesen csak 24 van, ezek közt is 22 állami, s nem tévesztjük szem elől azt sem, hogy azon községek száma, melyekben polgári iskola is, meg bármelyik irányú középiskola is van, még ennél is kevesebb: lehetetlenség nem arra a következtetésre jutnunk, hogy a polgári iskola inkább csak formailag mint lényegileg létezik, mert saját rendeltetését fel nem fogván, vagy felfogni nem akarván, többé-kevésbbé nyílt színvallással a középiskola céljai felé törekszik.

Erre vezethető vissza azon agitatio, melyet egyesek,¹ mondhatni a polgári iskolai tanítók zöme, a polgári iskolára építendő hét osztályú, mások pedig ugyanez alapon megfelelőbb szervezettel ellátandó hat osztályú új középiskola érdekében fejtenek ki,² úgy okoskodván, hogy a latin-görög nyelv kidobásával megmaradó középiskolai tananyag bátran elvégezhető ennyi idő alatt (íme a didaktikai materialialismus túltengése!),³ a jelenlegi középiskola pedig eléri célját, ha csu-

¹ Hevesi János: «A jövő középiskolája» (Polgári Iskolai Közlöny, I. évf. 3. sz. 107—114. l.)

² Csorba Ferencz: «Középköztatásunk gyökeres reformjáról» (Budapesti Szemle, 241. sz. 46—68. l.)

³ V. ö. Waldapfel János: «Közoktatásunk szervezetének reformja», Budapesti Szemle, 242. szám, 242. l.

bán az egyetemi és műegyetemi tanulmányokra előkészítő iskolául szolgál.

Én e törekvésnek jogosságát kétségbe vonni nem akarom; a mi azonban a javaslat megokolását illeti, annak komolysága ellen határozottan tiltakoznom kell. Tiltakoznom kell pedig először azért, mert a classicus nyelveket olyanoknak tekinteni, melyekkel együtt vagy a melyek nélkül egyaránt képes szilárdan megállani a tulajdonképeni középiskolai rendszer, mintha oly appendix gyanánt szolgálnának ezek, melyeket hozzáadhatunk vagy elvehetünk a nélkül, hogy ezáltal az egész tanterv lényegében ne szenvedne változást, csak a legszűkebb látókörű felfogás eszmeszüleményének lehet; de tiltakoznom kell azért is, mert a nemesebb, magasabb nemzeti műveltség érdeke nem kívánhatja azt, hogy követelményeinket különösen a középiskolai tanulmányok tárgyára, sőt tartamára nézve is alábbszállítsuk, hiszen ez oly visszaesést jelentene, melyet évtizedek megfeszítő munkája sem volna képes egyhamar visszapótolni, hanem ellenkezőleg azt követeli, hogy erőink fokozásával a niveaut ne csak megtartsuk, de lehetőleg fokozzuk is.

Ez általános követelmény ellen, ha már igazi középiskoláról van szó, semmiféle gyakorlati szempontot kellően megokoltnak nem tekinthetünk, még ha megáll is az az állítás, hogy a középiskolai tanulónak aránylag csekély százaléka jut az érettségi vizsgálatig, vagy épen az egyetemig; mert a jelenlegi középiskola bizonyára megvalósítja azt a feladatát, hogy az ifjúságot magasabb általános műveltséghez juttassa, azért pedig egyáltalán nem vádolható, nem is okolható, hogy nem minden növendéke folytatja tovább tanulmányait az egyetemen.

Messzire jutnék kitüzött tárgyamtól, bár szorosan összefügg azzal, ha ez irányú további fejtegetésbe bocsátkoznám.

Visszatérve azért a polgári iskola és középiskola egymáshoz való viszonyának feltüntetésére, az intézetek céljának és tantervének egybevetése után csupán a tanerők képezésének összehasonlítására s a felügyelet ismertetésére kell kiterjeszkednem.

A polgári iskolai tanárok, kiket a törvény, rendeletek és közönség hol tanítóknak, hol tanároknak czímez, túlnyomó részben elemi iskolai tanítói oklevél birtokában három, illetőleg négy éven át szerezhetnek képezést nemcsak a polgári iskolában, hanem a felső népiskolában, kereskedelmi s egyéb szakiskolákban, végül a tanítóképző-intézetekben való tanításra is.

Ezzel szemben a középiskolai tanárok gymnasiumi vagy reáliskolai érettségi bizonyítvány alapján legkevesebb négy évi egyetemi tanulmány s egyidejűleg a tanárképző-intézet látogatása útján s ezenfelül legalább egy évi gyakorlati működés után, tehát minimalis számitással öt év alatt juthatnak oklevél birtokába.

A nélkül, hogy ebből is levonnék bizonyos kézzelfogható következtetéseket, csak a kétféle intézet felügyeletére nézve akarok annyit főlemlíteni, hogy a polgári iskolában, mint a népiskolai oktatás egyik szervezetében a felügyeletet az állam a tanfelügyelők útján gyakorolja, míg a középiskolákban ugyanezen joggal és feladattal, sőt magával az igazgatással is a tankerületi főigazgatókat ruházza fel. A polgári iskolában az igazgatás teendői a községi és felekezeti iskolaszékek, illetőleg iskolai gondnokságokra háramlanak.

*

Összefoglalván fejtegetéseim eredményét, megállapíthatóknak gondolom a következő tételeket:

I. A polgári iskola, mint népoktatási szervezet, céljára és eszközeire nézve lényeges vonásokban elütő a mindkét irányú középiskola szervezetétől.

II. A középiskola elnevezés csak annyiban vonatkoztatható a polgári iskolára is, a mennyiben ennek alsó tagozata a tulajdonképeni középiskola megfelelő tanfolyamának nem viszonyos értékű pótlékát igyekszik nyújtani.

III. A polgári iskola, mint. egységes intézmény, nem tölti be hivatását s nem is érheti el azt a célt, melynek szolgálatára szervezetett.

Figyelembe véve már most azon igazságokat, hogy minden intézmény csak addig jogosult, míg rendeltetésének tökéletesen megfelel, s másfelől hogy egy intézmény két különböző, sőt ellentétes céltyeszerre nem valósíthat meg, e három tételnek szükségképeni folyományai a következők:

1. A népoktatás legyen népoktatás önmagáért, a középiskolai oktatás pedig középiskolai oktatás ugyancsak önmagáért.

2. A polgári iskola, mint népoktatási intézet, nem lehet középiskolának surrogatuma.

3. A polgári iskola — jelen szervezetében — megszüntetendő.

E negatív következtetés mellett pozitív javaslat céljából abból indulva ki, a mit a közoktatásügyi kormány hangoztat, hogy t. i. a polgári iskola eredeti céljának megtartva szerveztessék újra, s arrátámaszkodva, hogy a polgári iskola tulajdonképen a felső népiskola romjain épült fel, melyhez nemcsak céljára, de eszközeire nézve is a legközelebb áll, véleményem az, hogy a polgári iskola reformja leghelyesebben és legezészerűbben a felső népiskolával kapcsolatban, illetőleg annak keretében indítható meg s ez egységes népiskola alapjára volnának nagyobb eredménnyel szervezhetőek a gyakorlati irányú szakiskolák is.

Lényegében egyezik e javaslat azon tervezettel, melyet Kármán Mór eszméje alapján Waldapfel János fejt ki bővebben egyik értekezésében,* hol kellőképen újjászervezendő kilencz osztályú népiskolával óhajtaná teljesen pótolni a fölösleges polgári iskolát.

A mi pedig az egységes jogosítású középiskolat illeti, mely — úgy hiszem — csekély módosítással a jelenlegi gymnasium keretében volna legkönnyebben és legjobban újjászervezhető, annyira hasznosnak ígérkező, termékeny eszme ez, hogy fölvetéseért csak hálával tartozhatunk s diadalra jutását szivünkéből óhajthatjuk.

Ily átalakítások után töltheti be majd mind a népiskola, mind a középiskola a maga természet- és törvényszerű hivatását, ily módon kerülheti ki mindkettő az ide-oda ingadozás veszedelmét s ily alapra fektetéstől várható fejlődés útján izmosodik meg a fokozatilag különböző, de alapjában egységes nemzeti közműveltség eszméje.**

Nyiregháza.

VIETÓRISZ JÓZSEF.

A KÖZÖS ÉLET TESTVÉREI.

A közös élet testvéreinek iskoláiban kezdetben, Groote ideája szerint, kizárólag a vallás-erkölcsi irány és szellem uralkodik, e mellé csak később jő, de nemsokára a humanistikus irány és törekvés ápolása. Groote a tanításban egyedül az erkölcsi célra volt tekintettel, azt az elvet vallván, hogy az emberre nézve határozottan ártalmas mindaz, a mi jóvá nem teszi, illetőleg az erkölcsi rossztól vissza nem tartja.

Gyermekeinek kezében nincs is más könyv, mint a szentírás, a szent atyák művei; míg a grammatika, retorika, dialektika, a középkori iskolák realis tantárgyai: geometria, astronomia, arithmetika, muzsika nem érdemlik meg Groote szerint, hogy az ember idejét rájuk pazarolja.

Bármily tisztelettel viseltettek is a testvérek alapítójuk iránt, tisztában voltak azzal, hogy a renaissance terjedésével a kor szelleme elől ki nem térhetnek, hogy Groote vallás-erkölcsi iránya mellett a humanismus szolgálatába kell lépniök, ha iskoláikat fönnon akarják tartani. A kolostori iskolák vallásos szellemét ők is feltékeny gonddal ápolják, sőt bizonyos szokásokhoz is ragaszkodnak, melyeknek föntartását az asketikus felfogás követelte (lenyirni a fejtetön a haját), de másrésről

* «Közüktatásunk szervezetének reformja.» Budapesti Szemle», 242. és 243. szám.

** Felolvasatott az Orsz. Középkisk. Tanáregyesület debreczeni körének 1897 ápr. 3-án tartott gyűlésén.